

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็ก
ในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้¹
The Potential Development of Government Officers
in Child Right Protection under Special Law Enforcement
in Southern Border Provinces of Thailand

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ

สค.ม.(สังคมวิทยา), ผู้ช่วยศาสตราจารย์

พะเยาว์ ละกะเต็บ

สค.ม.(สังคมวิทยา), อาจารย์

วรพจน์ ปานรอด

ปร.ด. (การจัดการ), อาจารย์

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สทการณั เพ็ชรนรินทร์

รอ.ม. (การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน)

อธิบดีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

Journal of Humanities and Social Sciences

¹ บทความนี้พัฒนาจากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ ในปีงบประมาณ 2559” ภายใต้ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม

A b s t r a c t

This study aims to develop a training curriculum for government officers pertaining to child right protection under special law enforcement in southern border provinces of Thailand. It is an action research with four steps in accumulating data. The first step is reviewing literatures as well as gathering facts from government officers who are correlated with child right violation under special law enforcement in order to develop a training curriculum. The second step is developing the training curriculum which is revised later by child right protection subject matter experts. The third step is designing assessment criteria for a training curriculum evaluation. The fourth step is evaluating efficiency and effectiveness of the developed training curriculum. The studies found that, in the first step, children and youth in southern border provinces of Thailand are often infringed by human rights violations during the process of blockade, inspection, and arrest without resorting to judicial procedures. As for the second step, the focus group was conducted in order to enhance and improve the content of the training curriculum. The findings indicate that the developed training curriculum has provided great information on child right protection under the special law applicable together with the emphasis on the understanding of multi-cultural environment. Regarding the third step, the result from the training curriculum evaluation showed that the satisfaction

level of participants was at the highest level. Furthermore, it was found that the levels of understanding of the participants before and after attending training program were different at statistical significance of 0.001, which means that participants have a better understanding on the topic of child right protection under the special law applicable after attending a training program. Finally, in terms of the fourth step, all participants are in the follow-up process in order to gain additional feedback which would bring benefits to the enhancement of the training curriculum to be applied for next target group.

Keywords:

Child right, Special law, Southern border provinces, Training curriculum for government officers

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของ การบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้การ วิจัย แบบ Action Research ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ 4 ขั้นตอนคือ 1) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้เป็น แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการคุ้มครองสิทธิเด็ก และการ สัมภาษณ์เจ้าพนักงานในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนา เอกชนที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับเรื่องร้องทุกข์และการ คุ้มครองสิทธิในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) ขั้นตอนการพัฒนา หลักสูตรและประเมินคุณภาพของหลักสูตรโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3) การตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร และ 4) การประเมิน ผลและปรับปรุงหลักสูตร ผลการศึกษาในแต่ละขั้นตอนพบว่าขั้น ตอนที่ 1 เด็กและเยาวชนมักจะได้รับผลกระทบโดยไม่รู้ตัว ทั้งในขั้นตอนของการปฏิบัติในการปิดล้อม ตรวจค้นและการจับกุม ตัวเด็กที่เป็นผู้ต้องสงสัยที่ขาดวิธีเฉพาะสำหรับเด็ก ในทุกขั้นตอน ของการใช้บังคับกฎหมาย ในขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร และประเมินคุณภาพของหลักสูตร จากการจัดประชุมและระดม ความคิดเห็นพบว่า หลักสูตรที่จัดทำขึ้นเน้นให้ผู้ปฏิบัติงานใน พื้นที่ภายใต้การบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงให้เข้าใจมิติของความแตกต่าง ทางวัฒนธรรม และตระหนักถึงสิทธิเด็กในขั้นตอนของการปฏิบัติ ว่าอะไรทำได้และอะไรไม่ควรปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างความเข้าใจ กระบวนการขั้นตอนทางกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมของ การปฏิบัติงานภายใต้กฎหมายพิเศษทั้ง 3 ฉบับ ในขั้นตอนที่ 3

การประเมินหลักสูตรของการฝึกอบรมพบว่า ผู้เข้าร่วมอบรมมีความคิดเห็นต่อการฝึกอบรมในระดับดีมาก และเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความแตกต่างระหว่างความรู้ก่อน และหลังการฝึกอบรม พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นั่นคือ หลังการผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษเพิ่มขึ้น สำหรับในขั้นตอนที่ 4 นั้น ยังอยู่ในกระบวนการติดตามการปฏิบัติงานในพื้นที่เพื่อนำมาขยายและปรับปรุงหลักสูตรเพื่อใช้กับผู้ปฏิบัติงานกลุ่มอื่นต่อไป

คำสำคัญ:

สิทธิเด็ก กฎหมายพิเศษ จังหวัดชายแดนภาคใต้
หลักสูตรพัฒนาศักยภาพภาครัฐ

บทนำ

สถานการณ์ความขัดแย้งที่นำไปสู่การก่อเหตุรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีผู้ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงหลากหลายกลุ่มโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลจากระบบฐานข้อมูลเพื่อการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ (DSRD) ของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) พบว่าในปี 2559 มีเด็กกำพร้าที่พ่อแม่เสียชีวิตในเหตุความไม่สงบเป็นจำนวนทั้งสิ้น 9,806 คน (จุตินิบ โกลนินิ, 2559) นอกจากนี้ยังมีเด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากที่มีความเสี่ยงที่ถูกผลักดันให้เข้าสู่ขบวนการของการใช้ความรุนแรงหรือกระทำความผิดกฎหมายโดยความรุนแรงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นการที่เด็กและเยาวชนเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ของความรุนแรงโดยเป็นผู้ลงมือกระทำความผิด หรือการที่เด็กและเยาวชนเป็นเหยื่อทางอ้อมของเหตุการณ์ ในลักษณะของการที่บุคคลในครอบครัวถูกกระทำ หรือการที่ถูกชักจูงไปในทางที่เสี่ยงต่อการถูกใช้เป็นเครื่องมือในการก่อเหตุรุนแรง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเพื่อให้การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐจึงได้กำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะการกำหนดให้มีการบังคับใช้กฎหมายพิเศษนอกเหนือจากกฎหมายปกติที่บังคับใช้ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็น พรบ.กฏอัยการศึก พ.ศ.2457 หรือ พรก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ตลอดจน พรบ.การรักษาความมั่นคงในราชอาณาจักร พ.ศ.2551

ในทางกลับกันปรากฏว่ายังไม่มียุทธศาสตร์ในการให้ความคุ้มครองดูแลสิทธิของเด็กและเยาวชนที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายพิเศษดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นงานศึกษาวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นอีกความพยายามหนึ่งในการหามาตรการเพื่อเป็นแนวทางในการพิทักษ์สิทธิเด็กในพื้นที่ที่มีการประกาศใช้กฎหมายพิเศษด้วยการพัฒนาหลักสูตรเพื่อในการฝึกอบรมบุคลากรภาครัฐในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้การปฏิบัติงานอยู่บนพื้นฐานของ

การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองสิทธิเด็ก ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ที่ได้ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศต่อไป ซึ่งบทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตร รูปแบบเนื้อหาของกิจกรรมในการฝึกอบรมและผลการประเมินการฝึกอบรม

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษา แบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งวาโร เพ็งสวัสดิ์ (2552) ได้อธิบายว่าการวิจัยและพัฒนา เป็นลักษณะหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่ใช้กระบวนการศึกษา ซึ่งมุ่งพัฒนาทางเลือกหรือกระบวนการใหม่ๆ เพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิต และการวิจัยประเภทนี้มุ่งค้นหาแนวคิด วิธีปฏิบัติสิ่งประดิษฐ์ที่นำไปใช้เพื่อพัฒนากลุ่มคน หน่วยงานหรือองค์กร เช่นการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ชุดฝึกอบรมซึ่งมีกระบวนการวิจัยประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง นำหลักสูตรมาใช้ในการฝึกอบรมและ วิจัยประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

สำหรับวิธีการที่ใช้ในการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรที่ได้รับความนิยมรูปแบบหนึ่งตามทัศนะของคิเคินัวร์ สรรคบุรานุรักษ์ และ อติยศ สรรคบุรานุรักษ์ (2558) คือ วงจรคุณภาพ PDCA (Plan-Do-Check-Act) หรือที่เรียกว่า วงจรเดมิง (Deming Cycle) หรือวงจรชูฮาร์ต (Shewhart Cycle) ที่ประกอบด้วย

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

1. Plan (วางแผน) หมายความว่ารวมถึงการกำหนดเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ในการดำเนินงานวิธีการและขั้นตอนที่จำเป็นเพื่อให้การดำเนินงาน ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน สภาพปัญหา และแนวปฏิบัติ

2. Do (ปฏิบัติ) คือการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนของการนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้มาพัฒนาร่างหลักสูตร

3. Check (ตรวจสอบ) เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อประเมินผลว่ามีการปฏิบัติงานตามแผน หรือไม่มีปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงานหรือไม่ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญ เนื่องจากในการดำเนินงานใดๆ มักจะเกิดปัญหาแทรกซ้อนที่ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนอยู่เสมอ

4. Act (การปรับปรุง) เป็นการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่สะท้อนกลับ (Feedback) ของผู้ผ่านการอบรม ประเมินผลจากสภาพจริงของการนำไปใช้ในบริบทจริงในพื้นที่ ซึ่งเป็นขั้นตอนการพิจารณาว่าหลักสูตรบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยมักจะเปรียบเทียบระหว่างผลสัมฤทธิ์ที่ได้รับ (Achieved outcome) กับสิ่งที่คาดหวัง

จากวงจร PDCA ข้างต้นเมื่อนำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรซึ่งสมพร หลิมเจริญ (2552) ได้สรุปขั้นตอนที่สำคัญไว้ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (Plan) การพัฒนาร่างหลักสูตร (Do) การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ (Check) และการประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร (Act) ซึ่งการประเมินหลักสูตรนั้นมีรูปแบบสำคัญ คือ การประเมินความก้าวหน้าหรือระหว่างการดำเนินโครงการ (Formative evaluation) ประเมินจากความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้นโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายหลักสูตรที่ตั้งไว้ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งของการประเมินคือการประเมินผลสรุปรวม (Summative evaluation) คือเมื่อเสร็จสิ้นโครงการผลที่ได้รับเมื่อเทียบกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัย แบบResearch and Development เพื่อพัฒนาหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมีขั้นตอนการดำเนินการในภาพรวมประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ คือ

1. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิเด็กภายใต้กฎหมายพิเศษ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องและและหาข้อสรุปยืนยันข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายพิเศษโดยวิธีสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2559 ณ ห้องประชุมมะปราง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมเป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับเรื่องราวร้องทุกข์หรือการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำนวน 35 คน โดยในส่วนขององค์กรภาครัฐที่ได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมในการประชุมในครั้งนี้ได้แก่ สำนักงานยุติธรรมจังหวัดปัตตานี สำนักงานยุติธรรมจังหวัดนราธิวาส สำนักงานยุติธรรมจังหวัดยะลา ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดนราธิวาส ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดปัตตานี ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดยะลา สถานีพิณิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี สถานีพิณิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนราธิวาส สถานีพิณิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดยะลา สำนักบริหารงานยุติธรรม ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และตัวแทนกรมพิณิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้นมีตัวแทนจากบ้านบุญเต็มจังหวัดยะลา มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมจังหวัดปัตตานี มูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมจังหวัดยะลา และมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิมจังหวัดนราธิวาส

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

2. การพัฒนาร่างหลักสูตรและคู่มือ ตรวจสอบร่างหลักสูตร ปรับปรุงหลักสูตรและคู่มือก่อนนำไปใช้ โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายพิเศษอีกครั้งในด้านเนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตรและคู่มือแนวทางในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ ห้องประชุมมะปราง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2559

3. การนำหลักสูตรไปใช้ในการฝึกอบรม ณ โรงแรมลีการ์เด็น พลาซ่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ระหว่างวันที่ 30 พฤศจิกายน - 1 ธันวาคม 2559 โดยมีผู้เข้าร่วมคือกลุ่มเจ้าหน้าที่ทหารระดับปฏิบัติการซึ่งปฏิบัติงานภายใต้กฎหมายพิเศษในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนทั้งสิ้น 91 นาย

4. ขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ในขั้นตอนนี้ เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบความรู้และการตระหนักถึงสิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ ก่อนและหลังการฝึกอบรม ว่ามีความรู้เพิ่มเติมหรือมีข้อเสนอแนะอย่างไรในการนำไปปรับปรุงหลักสูตรต่อไป ตลอดจนติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานในพื้นที่ เมื่อนำมาขยายและปรับปรุงหลักสูตรเพื่อใช้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกลุ่มอื่นต่อไป

ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

การนำมาตรการในรูปแบบของกฎหมายพิเศษทั้งสามฉบับ ไม่ว่าจะเป็น พ.ร.บ.กฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 หรือ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ตลอดจน พ.ร.บ.การรักษาความมั่นคงในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 เน้นการรักษาความมั่นคงอย่างเข้มข้น โดยอาศัยยุทธวิธี ป้องกันและปราบปรามเป็นหลัก มีการมอบอำนาจค่อนข้างมากให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงโดยไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายดังกล่าวนี้ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่การละเมิดสิทธิต่างๆ โดยเฉพาะสิทธิเด็ก ซึ่งเด็กและเยาวชน

ที่อยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่ใช้กำลังทหารและกำลังอาวุธ มักจะได้รับ การละเมิดสิทธิโดยไม่รู้ตัว ซึ่งประเทศไทยให้ความสำคัญอย่างมากกับ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเด็กนับตั้งแต่ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคี อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทย ได้แก้ไขและยกร่างกฎหมายจำนวนมากกว่า 17 ฉบับเพื่อให้สอดคล้องกับ บทบัญญัติของอนุสัญญาดังกล่าว กฎหมายสำคัญที่ได้มีการบัญญัติขึ้นและ บังคับใช้ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติ ศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553

สำหรับเด็กในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้พยายามส่งเสริมการพัฒนาและคุ้มครองเด็กเหล่านี้จากความเสี่ยงที่ เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งส่งผลให้เมื่อปี พ.ศ. 2553 มีจำนวนเด็กที่ได้รับผลกระทบ จากความรุนแรงลดลงอย่างมากที่สุด (รายงานทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษย ชนของประเทศไทย ภายใต้กระบวนการ Universal Periodic Review (UPR):ข้อมูลออนไลน์) แต่อย่างไรก็ตามยังคงปรากฏผลพวงของสถานการณ์ ความไม่สงบส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ทุกเพศทุกวัย หลายเรื่องที่มี ความสำคัญโดยเฉพาะการละเมิดสิทธิเด็ก เช่น การใช้เด็กเป็นเจ้าหน้าที่ชุด รักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) เด็กได้เข้าร่วมกับกลุ่มติดอาวุธ ซึ่งสาเหตุ มาจากปัญหาความอึดอัดคับข้องใจและความรู้สึกถึงการไม่ได้รับความยุติธรรม ที่สั่งสมมา (ชายด์ ไชวเจอร์ อินเตอร์เนชั่นแนล, 2557) และจากรายงานที่ หน่วยงานสากลด้านทหารเด็ก (Child Soldier International-CSI) เสนอต่อ คณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็ก (Committee on the Rights of Child) ระบุว่า เด็กยังคงเป็นเหยื่อจากระเบิด การสังหารที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และการโจมตี ด้วยความรุนแรงจากกลุ่มติดอาวุธที่ไม่ใช่ของรัฐ ลักษณะดังกล่าวเป็น สถานการณ์ซึ่งมีผลกระทบต่อเด็กโดยตรงเช่น ผลกระทบทางด้านกายภาพ คือ การบาดเจ็บ พิการและเสียชีวิต ผลกระทบด้านสุขภาพจิตคือเด็กที่อยู่ใน สถานการณ์เลวร้ายที่ได้เห็นเหตุการณ์รุนแรงหรือประสบเหตุด้วยตนเอง ส่งผลให้รู้สึกหวาดกลัวที่เผชิญกับปัญหาการสูญเสีย และกระทบต่อการศึกษา

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังเรียนหนังสือแล้วโดนหมาย พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ทำให้ต้องหยุดเรียน เกิดผลกระทบทางจิตใจไม่มีกำลังใจในการเรียนหนังสือ ทำให้ผลการเรียนตกต่ำ หลายคนถึงขั้นต้องพักการเรียน หรือต้องลาออกไปในที่สุด นอกจากนี้ยังมีผลกระทบในทางอ้อมจากความขัดแย้งที่ต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2547 ที่ทำให้มีเด็กที่ต้องกำพร้าพ่อแม่กว่า 5,000 คน นอกจากนั้น ยังเกิดปัญหาการเข้าถึงการศึกษาจากการที่กลุ่มติดอาวุธที่ไม่ใช่ของรัฐมุ่งโจมตีโรงเรียนรัฐและครู หรือการที่ทางกองทัพใช้โรงเรียนหลายแห่งเป็นฐานทัพ และเป็นที่ตั้งของหน่วยทหารพราน สิ่งเหล่านี้กระทบต่อเด็กและเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างลึกซึ้งและไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้(สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2558)

นอกจากนี้รพีพรณ สายัณห์ตระกูล (2555) ได้นำเสนอประเด็นที่เป็นปัญหาจากการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 หรือพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551ซึ่งมองว่าการประกาศกฎหมายดังกล่าวได้ยกเว้นกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายปกติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของเด็กและเยาวชนหลายประการได้แก่

1. การขาดกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชนที่ถูกนำตัวเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายความมั่นคง

กฎหมายความมั่นคงที่บังคับใช้อยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ส่งผลเป็นการยกเว้นกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่ได้กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและวิธีพิจารณาคดีเยาวชน ขณะเดียวกันการบังคับใช้กฎหมายพิเศษนี้ก็มิได้มีกำหนดกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนไว้ในกรณีที่เด็กและเยาวชนนั้นถูกนำตัวเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายดังกล่าวแต่อย่างใด

2. กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายความมั่นคงที่ ไม่สอดคล้องกับ มาตรฐานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

จากการที่กระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายความมั่นคงมิได้กำหนด
วิธีการพิเศษเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชนไว้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การบังคับ
ใช้กฎหมายความมั่นคงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฏอัยการศึกและพร.ก.ฉุกเฉิน ใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่งผลเป็นการละเมิดมาตรฐานกระบวนการยุติธรรม
สำหรับเด็กและเยาวชนหลายประการ กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

2.1 บทบัญญัติและการบังคับใช้กฎหมายที่มุ่งเน้นการรักษา
ความมั่นคงโดยอาศัย“ยุทธวิธี” ในการป้องกันและปราบปรามเป็นหลักขาด
การคำนึงถึงสิทธิเด็กที่จะได้รับการคุ้มครองจากความรุนแรงทั้งทางร่างกาย
และจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมของ
สถานการณ์ความขัดแย้งที่มีการใช้กำลังทหารและกำลังอาวุธ

2.2 บทบัญญัติและการบังคับใช้กฎหมายที่การขาดกระบวนการ
ตรวจสอบอายุผู้ถูกจับ ขาดการแบ่งแยกเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และ
ขาดวิธีปฏิบัติเฉพาะสำหรับเด็กในทุกขั้นตอนของการบังคับใช้กฎหมาย
ความมั่นคง ตั้งแต่การตรวจค้น จับกุม คမ်း ชักถาม จนกระทั่งการปล่อยตัว
ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมตัวเด็กปะปนกับผู้ใหญ่ การไม่อนุญาตให้ญาติเยี่ยม
การไม่แจ้งผู้ปกครองเด็กให้ทราบถึงการควบคุมตัวและการปล่อยตัวเด็ก
เป็นต้น ซึ่งการไม่แจ้งผู้ปกครองของเด็กให้ทราบถึงการควบคุมและการปล่อย
ตัวนั้น เป็นปัจจัยเสี่ยงให้เกิดสถานการณ์ของการบังคับให้บุคคลสูญหาย
เนื่องจากหากญาติไม่ทราบถึงการควบคุมตัวย่อมทำให้ไม่สามารถติดตามตัว
เด็กและเยาวชนนั้นๆ ได้

2.3 การใช้อำนาจในการจับกุมและคุมขังเด็กและเยาวชนโดยขัดต่อ
หลักความจำเป็นและความพอสมควรแก่เหตุ อันเป็นการละเมิดสิทธิของเด็ก
ที่จะไม่ถูกลิดรอนเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และหลักที่ว่า การจับกุม
และคุมขังเด็กและเยาวชนนั้น จะต้องใช้เป็นมาตรการสุดท้ายและให้มีระยะ
เวลาสั้นที่สุด

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

2.4 ความไร้ประสิทธิภาพของระบบกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจตามกฎหมายการศึกษาและ พ.ร.ก.ฉุกเฉินโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกตามกระบวนการยุติธรรมในการถ่วงดุล ตรวจสอบการใช้อำนาจจับกุมและควบคุมตัวบุคคล

2.5 กระบวนการจับกุมและควบคุมตัวเด็กและเยาวชน อันเป็นการละเมิดหลักประกันในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กล่าวคือ การไม่แจ้งเหตุแห่งการจับกุม ไม่แจ้งสิทธิของผู้ถูกจับกุมและควบคุมตัว ไม่ได้รับอนุญาตให้พบทนายและให้มีทนายความเข้าร่วมการซักถาม ไม่มีล่าม นักสังคมสงเคราะห์หรือนักจิตวิทยา บุคคลที่เด็กไว้วางใจ และพนักงานอัยการเข้าร่วมการซักถาม เป็นต้น

3. การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงที่ ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย

เจตนารมณ์ของกฎหมายความมั่นคงไม่ว่าจะเป็นกฎหมายการศึกษา พ.ร.ก.ฉุกเฉิน และพ.ร.บ.ความมั่นคง คือ เพื่อให้อำนาจแก่รัฐในยามที่ต้องต้องเผชิญกับภาวะฉุกเฉิน เพื่อให้รัฐสามารถเข้ามาตรการพิเศษต่างๆ เพื่อความจำเป็นในการปฏิบัติการกิจการรักษาความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยและการดำรงชีวิตโดยปกติของประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อให้สถานการณ์ร้ายแรงหรือความวุ่นวายในบ้านเมืองได้ยุติหรือคลี่คลายลง และนำสังคมกลับคืนสู่ภาวะปกติโดยเร็วอีกทั้งยังเพื่อรักษาไว้ซึ่งการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ความสงบเรียบร้อย และประโยชน์ส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม การใช้มาตรการต่างๆ ที่ส่งผลเป็นการลดทอนสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้น ต้องกระทำเท่าที่จำเป็นพอสมควรแก่เหตุและต้องไม่สร้างภาระให้ประชาชนจนเกินควร ต้องเป็นกรณีบุคคลนั้นต้องสงสัยว่าจะกระทำการหรือร่วมกระทำการให้เกิดเหตุร้ายแรง อันเป็นกรณีมีเหตุจำเป็น

ให้ต้องจับกุม และ/หรือ ควบคุมตัวบุคคลไว้โดยสามารถกระทำได้เท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้บุคคลนั้นกระทำการหรือร่วมมือกระทำการใดๆ อันจะทำให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรง หรือเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการระงับเหตุการณ์ร้ายแรง ซึ่งในประเด็นนี้พบปัญหาจากการปฏิบัติได้แก่

3.1 การจับกุมและควบคุมตัวเด็กและเยาวชนโดยปราศจากพฤติการณ์หรือเหตุสงสัยอันจำเป็นให้ต้องมีการควบคุมแต่กลับเป็นการควบคุมการควบคุมไว้เพียงเพื่อต่อรองให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนนั้นปรากฏตัวต่อเจ้าหน้าที่ หรือเพื่อซักถามข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่เจ้าหน้าที่ต้องการตัว โดยอาจเป็นญาติ หรือเพื่อนบ้านของเด็ก

3.2 ระยะเวลาการควบคุมตัวที่ยาวนานเกินความจำเป็นสำหรับการซักถาม เนื่องจากเจ้าหน้าที่ถามคำถามเดิมซ้ำๆ และ/หรือ ไม่มีการซักถามใดๆ เลย แต่กลับยังคงควบคุมตัวไว้จนครบกำหนดระยะเวลา 30 วัน

3.3 การใช้วิธีการที่รุนแรงเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่าง เช่น การพันธนาการ การใช้ปืนจี้ การพุดจาข่มขู่ การทำร้ายร่างกาย และการทรมานเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมควบคุมตัว การใช้สุนัขในการตรวจค้น เป็นต้น

3.4 การควบคุมตัวที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายซึ่งกำหนดให้เป็นการควบคุมตัวเชิงป้องกันเหตุร้ายหรือเพื่อปรับทัศนคติ โดยที่ต้องไม่เป็นการควบคุมตัวเพื่อการสอบสวนความอาญาหรือเพื่อให้ได้ข้อมูลหลักฐานที่จะดำเนินคดีอาญากับบุคคลที่ถูกควบคุมตัวนั้นแต่จากกรณีศึกษากลับพบว่า การกักตัวเป็นเวลา 7 วันตามกฎอัยการศึก และการควบคุมตัวเป็นเวลา 30 วันตาม พ.ร.ก.ฉุกเฉินนั้น กระบวนการซักถามเป็นไปเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การดำเนินคดีอาญาต่อบุคคลที่ถูก กัก/ควบคุม นั้น

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

การออกแบบร่างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้

หลังจากได้รวบรวมสภาพปัญหาและข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องแล้ว คณะผู้ศึกษาได้นำสภาพปัญหาดังกล่าวมาสังเคราะห์เพื่อดูว่าสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กซึ่งพบปัญหาที่เกี่ยวข้องได้แก่ การขาดกฎเกณฑ์เฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชนที่ถูกนำตัวเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายความมั่นคงกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายความมั่นคงที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงที่ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายการจับกุมและควบคุมตัวเด็กและเยาวชนโดยปราศจากพฤติการณ์หรือเหตุสงสัยอันจำเป็นให้ต้องมีการควบคุมระยะเวลาการควบคุมตัวที่ยาวนานเกินความจำเป็นสำหรับการซักถามการใช้วิธีการที่รุนแรงเกินสมควรแก่เหตุหรือไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมความเชื่อที่แตกต่างกัน การควบคุมตัวที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของกฎหมายซึ่งกำหนดให้เป็นการควบคุมตัวเชิงป้องกันเหตุร้ายหรือเพื่อปรับทัศนคติ โดยที่ต้องไม่เป็นการควบคุมตัวเพื่อการสอบสวนความอาญา

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่เป็นข้อห่วงใยการละเมิดสิทธิเด็กที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรงหรือเด็กที่ไม่ได้กระทำความผิด เช่น การตรวจสอบพันธุกรรมของเด็ก เพื่อเก็บเป็นตัวอย่างหลักฐานในการพิสูจน์การกระทำผิดของพ่อ ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิเด็กอย่างชัดเจน แม้จะมีการอ้างว่าการตรวจสอบพันธุกรรมเด็กดังกล่าวได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง แต่เป็นการให้ความยินยอมในภาวะจำยอม การใช้เด็กเป็นโล่ ในการไปตรวจค้นบ้านผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดมีการใช้เด็กเป็นโล่มนุษย์ โดยการให้เด็กไปเคาะประตูเรียกผู้ต้องสงสัยออกมาพบกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งในประเด็นนี้หากมีการปะทะกันเกิดขึ้นจะทำให้เกิดอันตรายต่อตัวเด็กเป็นอย่างมาก

ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องภายใต้การบังคับใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีประสิทธิภาพ ทางคณะผู้ศึกษาจึงได้นำข้อมูลสภาพปัญหาที่ค้นพบมาออกแบบหลักสูตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานของผู้ปฏิบัติงาน โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไว้ 2 ประการคือ

1. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child)
2. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิเด็ก และสามารถปฏิบัติงานบนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

โดยมีการนำเทคนิคการเรียนรู้แบบ Active learning มาใช้ในหลักสูตร ซึ่ง Bonwell, C.C., & Eison, J. A. (1991). ได้อธิบายว่าการเรียนรู้แบบ Active learning นี่เป็นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ และเน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์เกี่ยวกับกิจกรรมหรือสิ่งที่ได้ปฏิบัติ นอกจากนี้การเรียนรู้แบบ Active learning นี้จะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้จดจ่อกับเนื้อหาที่ต้องการถ่ายทอด ซึ่งผู้เรียนสามารถสะท้อนกลับไปยังผู้สอนหรือวิทยากรที่ให้ความรู้ได้ทันที โดยเน้นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินสถานการณ์จากเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่ทำทำอยู่เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของบทเรียน ซึ่งในหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นมา มีการกำหนดกิจกรรมเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ดังนี้

1. กิจกรรมที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ได้แก่ เห็นอะไรเล่าให้ฟังหน่อยสิ สิทธิของฉันสำคัญกว่าใคร สิทธิของฉันสิทธิของใคร
2. กิจกรรมที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้แก่ เด็กคือใคร? เด็กควรได้รับอะไร กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว รูปแบบการล่วงละเมิดเด็กฉันยอมรับ (ไม่) ได้ ฉันคือใครประเมินความเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิเด็ก กิจกรรมตอบใจหทัย และเราจะก้าวไปด้วยกันอย่างไร (ความมั่นคงกับสิทธิเด็ก)

ตารางที่ 1 ตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ความคาดหวังจากกิจกรรม
กิจกรรมเห็นอะไรเล่าให้ฟังหน่อยสิ เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เข้าร่วมสะท้อนความคิด เห็นจากอุปาทานที่เกี่ยวข้องกับ สภาพปัญหา สิทธิของเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อ ดูความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมก่อนการอบรม เพื่อประเมินความคิดเห็นเบื้องต้นของผู้เข้าร่วม ที่มีต่อประเด็นสิทธิเด็ก	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมยอมรับและสะท้อน ความคิดเห็นจากภาพ 2. เพื่อประเมินความเข้าใจในเรื่องสิทธิ เด็กของผู้เข้าร่วมอบรม	ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้สะท้อนมุมมองจากการดูรูปภาพที่ กำหนด และวิทยากรสามารถประเมินความเข้าใจเบื้องต้น เกี่ยวกับสิทธิเด็กของผู้เข้าร่วมการอบรม
กิจกรรมสิทธิของเงินสิทธิของใคร เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วม เข้าใจถึง สิทธิ หน้าที่พื้นฐานในด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เป็น พลเมืองของประเทศ เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง	เพื่อเข้าใจสิทธิและหน้าที่ด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพลเมือง	ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้มีเอกสออภิปรายและถกเถียงเกี่ยวกับ สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นพลเมือง โดยเฉพาะ การจำแนกสิทธิแต่ละด้าน ได้แก่ สิทธิทางด้านเศรษฐกิจ สิทธิทางด้านสังคม สิทธิทางด้านวัฒนธรรม สิทธิพลเมืองและ สิทธิด้านการเมืองการปกครอง ตลอดจนสามารถจำแนก ความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นของแต่ละกลุ่ม
เด็กคือใคร? เด็กควรได้รับอะไร เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจ ความหมายของเด็กและเข้าใจเกี่ยวกับ สิ่งที่เด็กควรได้รับ ตลอดจน ผลกระทบของการที่เด็กไม่ได้รับใน สิ่งที่จำเป็นของชีวิต	1. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า “เด็ก” 2. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ สิ่งที่เด็กควรจะได้รับ 3. เพื่อสร้างความเข้าใจถึงผลกระทบ ของการที่เด็กไม่ได้รับในสิ่งที่จำเป็น ของชีวิต	ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมเกิดความเข้าใจถูกต้อง ตามกฎหมายของ ประเทศไทยว่าเด็กคือ คนที่มีอายุตั้งแต่ 0-18 ปี ตลอดจน ความเข้าใจว่าเด็กควรจะได้รับอะไรบ้างตามความจำเป็น (ซึ่งหมายถึงสิทธิเด็ก) ตามสิทธิความเป็นมนุษย์ ทั้งทางด้าน ร่างกาย จิตใจอารมณ์ สังคม การศึกษา กฎหมาย สัญชาติ และอื่น ๆ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมการอบรมเกิดความเข้าใจที่ ถูกต้องว่า ถ้าเด็กไม่ได้รับสิ่งต่างๆ ตามความจำเป็นและ สิทธิความเป็นมนุษย์นั้น จะมีผลกระทบอะไรบ้างที่เกิดขึ้นกับ เด็ก ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวเมื่อเด็กเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่

ตารางที่ 1 ตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรม (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ความคาดหวังจากกิจกรรม
กิจกรรมสิทธิของอันสำคัญว่าใคร เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจในสิทธิเด็กขั้นพื้นฐานที่ครอบคลุมสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สิทธิในการอยู่รอด สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง สิทธิในการพัฒนา และสิทธิในการมีส่วนร่วม ว่าสิทธิแต่ละด้านมีความสำคัญอย่างไร	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจและตระหนักถึงสิทธิเด็กทั้ง 4 ด้าน 2. สามารถอธิบายความสำคัญของสิทธิเด็กด้านต่างๆได้	ความคาดหวังจากกิจกรรมสิทธิของอันสำคัญว่าใคร: ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้อธิบายและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กทั้ง 4 ประการ ได้แก่ สิทธิในการอยู่รอด(Right of Survival) สิทธิในการพัฒนา(Right of Development) สิทธิด้านการปกป้องคุ้มครอง(Right of Protection) และสิทธิด้านการมีส่วนร่วม(Right of Participation) โดยเฉพาะการอธิบายให้เห็นความสำคัญของสิทธิเด็กในแต่ละด้านว่ามีความสำคัญอย่างไร
กิจกรรมครั้งหนึ่งนานมาแล้ว เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมเล่าเรื่องราวในอดีตย้อนไปในวัยเด็กที่เราเคยพบเจอกับเพื่อนหรือคนต่างวัฒนธรรมและได้ตั้งคำถามกับความแตกต่างในความเชื่อ การปฏิบัติเรื่องวางเหล่านั้นเป็นที่จดจำและทำให้เกิดคำถามหรือความไม่เข้าใจในวันวัยเด็ก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจและยอมรับความแตกต่าง ทั้งนี้เพราะว่าหากเราเปิดใจยอมรับความแตกต่างได้ เราก็จะเกิดการเรียนรู้มากขึ้นและก็จะช่วยลดช่องว่างของการอยู่ร่วมกันได้มากขึ้นด้วย	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการอบรมตระหนักถึงความแตกต่างของบุคคล 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการอบรมตระหนักในสิทธิของตนเอง สิทธิของคนอื่น และเคารพ ยอมรับซึ่งความแตกต่างเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้เล่าประสบการณ์ที่เป็นความทรงจำซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างวัฒนธรรม หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อชีวิตหรือความรู้สึกกับบุคคลต่างวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการอบรมตระหนักถึงความแตกต่างของบุคคลและตระหนักในสิทธิของตนเองและเคารพสิทธิของเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 1 ตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรม (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ความคาดหวังจากกิจกรรม
กิจกรรมรูปแบบการส่วงละเมิดเด็ก เป็นกิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจความหมายของการส่วงละเมิดเด็กที่ถูกต้อง การส่วงละเมิดเด็กที่ถูกต้องเป็นแบบของการส่วงละเมิดและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการส่วงละเมิด	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจความหมายเกี่ยวกับการส่วงละเมิดเด็ก 2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจถึงรูปแบบของการส่วงละเมิดเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และทางเพศ 3. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการที่เด็กถูกล่วงละเมิด ทางด้านร่างกาย จิตใจ และทางเพศ	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจและสามารถอธิบายได้ว่าการส่วงละเมิดเด็กคืออะไร รูปแบบการส่วงละเมิดเด็กเป็นอย่างไรบ้าง สามารถแยกแยะได้เกี่ยวกับเหตุการณ์จริงที่เด็กถูกล่วงละเมิดในละแวกบ้าน พื้นที่หรือชุมชน ที่ผู้เข้าร่วมพักอาศัยได้ และสามารถบอกถึงผลกระทบของการที่เด็กถูกล่วงละเมิด ในทางด้านร่างกาย จิตใจ และทางเพศ รวมถึงการปล่อยปละละเลยเด็กได้ ในระยะสั้นและระยะยาวได้อย่างถูกต้อง
กิจกรรมเน้นยอมรับไม่ได้ เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมการอบรมระดมความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกันต่อโจทย์ปัญหาในประเด็นการส่วงละเมิดและคุ้มครองเด็ก ว่าในประเด็นเหล่านั้นผู้เข้าร่วมการอบรม ยอมรับได้ เพราะอะไร หรือ ยอมรับไม่ได้ เพราะสาเหตุอะไร และในตอนท้ายของกิจกรรม วิทยากรช่วยชี้แนะในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำผู้เข้าร่วมไปสู่อุปกรณ์	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมตระหนักในประเด็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก 2. เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมมีทัศนคติที่เห็นอกเห็นใจต่อสิทธิของตนเองหรือเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติหน้าที่ ว่าพฤติกรรมนั้นเป็นการละเมิดสิทธิเด็กหรือไม่	ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ในระหว่างที่ร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับประเด็นการคุ้มครองสิทธิเด็กและนักเรียนถึงพฤติกรรมของตนเองว่าพฤติกรรมนั้นเป็นการละเมิดสิทธิเด็กหรือไม่ เพราะบางครั้งที่ผู้ปฏิบัติงานอาจจะละเมิดสิทธิเด็กโดยไม่ตั้งใจ ผู้ปฏิบัติงานจะได้ตระหนัก เรียนรู้และเข้าใจมากขึ้น เพื่อจะได้ป้องกันไม่ไปละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก

ตารางที่ 1 ตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการฝึกอบรม (ต่อ)

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ความคาดหวังจากกิจกรรม
กิจกรรมประเมินความเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิเด็ก เป็นกิจกรรมที่เน้นให้แต่ละกลุ่มวิเคราะห์ สถานการณ์ที่อาจไปละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของ เด็กในการปฏิบัติหน้าที่ตามภารกิจของตนเพื่อหา แนวทางป้องกัน	1. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมสามารถคิดและ แสดงภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตาม โจทย์ที่ให้ไว้ของการปฏิบัติหน้าที่ตาม ภารกิจที่สามารถชขนานไปกับการ คุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก 2. ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อ สถานการณ์ ผลกระทบของ สถานการณ์นั้น ๆ ได้	ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับ ประเด็นต่าง ๆ ตามสถานการณ์โจทย์ที่ได้รับ การแสวงหาทาง เลือกในการดูแลเด็ก ขึ้นตอนของการปฏิบัติ อะไรควรทำ และอะไรทำไม่ได้

การประเมินความรู้ของผู้เข้ารับการอบรม

หลังจากที่มีการจัดทำหลักสูตรและรับฟังความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญแล้ว ทางคณะผู้ศึกษาได้จัดทำให้มีการนำหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้นไปสู่การปฏิบัติโดยมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ทหารระดับปฏิบัติการที่ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ จำนวน 91 นาย โดยมีการประเมินด้วยแบบสอบถามที่ทางคณะผู้ศึกษาได้จัดทำขึ้นเพื่อประเมินความรู้เกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนและหลังผ่านการฝึกอบรม ซึ่งมีการวัดความรู้ความเข้าใจจำนวน 15 ข้อคำถาม ผลการประเมินดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ทดสอบ

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)
อายุ	30.58	8.937
ความรู้ก่อนการอบรม	9.13	1.924
ความรู้หลังผ่านการฝึกอบรม	11.34	1.841

จากตารางแสดงให้เห็นว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 30.58 คือมีอายุเฉลี่ย 30 กว่าปี และมีความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อนการฝึกอบรม มีค่าเฉลี่ย 9.13 และเมื่อผ่านการฝึกอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้น คือมีค่าเฉลี่ย 11.34

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความรู้ก่อน และหลังการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ ด้วยการทดสอบ t-test ปรากฏรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความแตกต่างระหว่างความรู้ก่อน และ หลังการฝึกอบรม

	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (Std. Deviation)	ค่าเฉลี่ย ของความ แตกต่าง	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความแตกต่าง (SD D-)	t	Sig.
ความรู้ก่อน การอบรม	9.15	1.932	2.195	1.927	10.314	.000
ความรู้หลัง ผ่านการ ฝึกอบรม	11.34	1.841				

จากตารางเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความแตกต่างระหว่างความรู้ก่อน และ หลังการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับสิทธิเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมาย พิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าเมื่อผ่านการฝึกอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้น แตกต่างจากก่อนการฝึกอบรม พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .001 นั่นคือ หลังการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมมีความรู้ เกี่ยวกับสิทธิเด็กเพิ่มขึ้น

นอกจากการประเมินหลักสูตรในด้านของเนื้อหาแล้ว คณะผู้ศึกษาได้ จัดให้มีการประเมินภาพรวมของการฝึกอบรมซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ คือ การประเมินด้านการจัดฝึกอบรม โดยสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ เนื้อหา รูปแบบและวิธีการฝึกอบรม ระยะเวลาและสถานที่ และการประเมิน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิทยากร ประกอบด้วย ความสามารถในการถ่ายทอด เนื้อหา การเรียงลำดับเนื้อหา การเปิดโอกาสให้ซักถาม การตอบคำถาม การใช้เวลา ความรู้ความสามารถของวิทยากรและจำนวนผู้เข้าอบรมเหมาะสม กับหัวข้อข้อการสอนและการทำกิจกรรม ซึ่งคณะผู้ศึกษาได้กำหนดเกณฑ์ใน การแปลผลคะแนนตามทิวีเชียร เกตุสิงห์ (2538) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ค่าเฉลี่ย และการแปลความหมายไว้ คือ ระดับคะแนน 1.00 - 2.00 หมายถึง ต้องปรับปรุง ระดับคะแนน 2.01-3.00 หมายถึง ระดับดี ระดับคะแนน 3.01-4.00 หมายถึง ระดับดีมากซึ่งสามารถประมวลผล ออกมาได้ข้อมูลปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ผลการประเมินด้านการจัดฝึกอบรม

รายการประเมินด้านการฝึกอบรม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)	ระดับความคิดเห็น
เนื้อหาการฝึกอบรมตรงกับวัตถุประสงค์	3.41	.638	ดีมาก
ระยะเวลาการฝึกอบรมเหมาะสม	2.65	.864	ดี
รูปแบบและวิธีการจัดเหมาะสม	3.27	.677	ดีมาก
สถานที่จัดเหมาะสม	3.65	.572	ดีมาก
ภาพรวมด้านการฝึกอบรม	3.24	.478	ดีมาก

จากตารางชี้ให้เห็นว่าในภาพรวม ผู้เข้าร่วมอบรมมีความคิดเห็นต่อการจัดฝึกอบรมในครั้งนี้ ในระดับดีมาก หัวข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือสถานที่ในการจัดฝึกอบรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย คือ 3.65 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก มีเพียงเรื่องระยะเวลาเท่านั้นที่อยู่ในระดับดี ซึ่งผู้เข้าร่วมหลายท่านเสนอให้เพิ่มเวลาในการอบรมเป็น 3 วัน เพื่อเพิ่มเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเด็ก

ตารางที่ 5 ผลการประเมินด้านวิทยากร

รายการประเมินด้านการฝึกอบรม	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation)	ระดับความคิดเห็น
ความสามารถในการถ่ายทอด/สื่อสาร	3.40	.636	ดีมาก
การเรียงลำดับเนื้อหา	3.30	.638	ดีมาก
เปิดโอกาสให้ซักถาม	3.59	.496	ดีมาก
ตอบคำถามได้ตรงประเด็น	3.33	.648	ดีมาก
การใช้เวลาเหมาะสม	2.89	.675	ดี
มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ	3.37	.604	ดีมาก
จำนวนผู้เข้าอบรมเหมาะสมกับหัวข้อ ข้อการสอนและการทำกิจกรรม	3.19	.649	ดีมาก
ภาพรวมด้านวิทยากร	3.29	.449	ดีมาก

ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมประเมินวิทยากรในภาพรวม อยู่ในระดับดี และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดในแต่ละหัวข้อการประเมินส่วนใหญ่ก็อยู่ในระดับดีมาก ยกเว้นหัวข้อการใช้เวลาเหมาะสมมาก น้อยเพียงใด อยู่ในระดับดี

นอกจากนี้คณะผู้ศึกษาได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมตอบคำถามปลายเปิดซึ่งมีประเด็นที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเสนอแนะ เช่น อยากให้เพิ่มรายละเอียดในเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับคุ้มครองสิทธิเด็กในด้านกฎหมาย อยากให้มีการจัดการฝึกอบรมอีก เพิ่มวันและเวลามากกว่านี้ เพื่อข้อมูลและความเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพหลักสูตรนี้มีประโยชน์อย่างมากต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่ ครั้งต่อไปเพิ่มเวลาเป็น 3 วัน เป็นต้น

บทสรุปส่งท้าย

ด้วยความเชื่อมั่นว่า “สิทธิมนุษยชน ไม่ได้เป็นปฏิภักษ์ต่อกฎหมายพิเศษ” ถือเป็นความเชื่อพื้นฐานที่จำเป็นต้องยอมรับ เนื่องจากกลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะเป็นตัวส่งเสริมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงให้มีประสิทธิภาพ เพราะจะทำให้สังคมเข้าใจถึงการทำงานหรือการบังคับใช้กฎหมายที่มีการเคารพสิทธิของความเป็นมนุษย์ที่ได้รับการคุ้มครอง มีความโปร่งใสตรวจสอบได้ นอกจากนี้ยังจะเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย และป้องกันการละเมิดกฎหมายจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ด้วย อย่างไรก็ตามการเตรียมความพร้อมให้กับเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายพิเศษก่อนจะลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ก็ถือเป็นมาตรการที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นได้จากผลการประเมินการฝึกอบรม อย่างไรก็ตามการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีข้อจำกัดในประเด็นของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนของการรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรที่ไม่ได้มีการเชิญเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายพิเศษเช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือทหารฝ่ายปฏิบัติการเข้าร่วมให้ข้อมูลในประเด็นปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้าน นอกจากนี้ยังขาดการประเมินผลการปฏิบัติงานของ

การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการพิทักษ์สิทธิเด็กในบริบท...

เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการฝึกอบรม ว่าเมื่อไปปฏิบัติงานแล้วมีการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปใช้หรือไม่อย่างไร ซึ่งจำเป็นต้องทำการติดตามเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรให้ตรงกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ต่อไป นอกจากนี้ความต่อเนื่องของการเติมเต็มองค์ความรู้ของเจ้าหน้าที่ก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานได้ตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของเด็กในบริบทของการบังคับใช้กฎหมายพิเศษ อันจะทำให้ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กจากการบังคับใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่หมดไป และสามารถเรียกความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้อีกทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (ม.ป.ป.). รายงานทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยภายใต้กระบวนการ Universal Periodic Review (UPR) ของคณะมนตรีสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ. สืบค้น 29 ตุลาคม 2559, จาก กระทรวงยุติธรรม: <http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/index.php/2012-11-20-03-58-45/2012-11-20-04-34-21/2749-10-06-2557>
- ชายด์ ไชวเจอร์ อินเตอร์เนชันแนลและมูลนิธิผสานวัฒนธรรม. (2557). *ภาคใต้ของประเทศไทย: การนำเข้าร่วมและการใช้เด็กโดยกลุ่มติดอาวุธ*
- จิตินบ โกมลนิมิ. (2559). *สถานการณ์เด็กกำพร้าจะพลิกความรุนแรง* ชายแดนใต้. สืบค้น 18 พฤษภาคม 2560, จาก <http://www.deepsouthwatch.org/node/8414>
- มูลนิธิผสานวัฒนธรรมและกลุ่มด้วยใจ. (2558). *รายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2558*.
- รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล. (2555). *รอยแผลบนดวงจันทร์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิผสานวัฒนธรรม และมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม

วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2552). การวิจัยและพัฒนา. *มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 1(2), 2-12.

วิเชียร เกตุสิงห์. (2538). ค่าเฉลี่ยและการแปลความหมาย. *ข่าวสารวิจัยทางการศึกษา*, 18(3), 8 -1.

ศศิณัฐ์ สรรคบุรานุรักษ์ และอติยศ สรรคบุรานุรักษ์. (2558). การบริหารจัดการหลักสูตรในศตวรรษที่ 21: ห้องเรียนที่กว้างเท่ากับโลก. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 10(28). 1 -14.

ศูนย์ทนายความมุสลิมและมูลนิธิสถานวัฒนธรรม. (2555). *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน กรณีศึกษาเด็กและเยาวชนที่ถูกนำตัวเข้าสู่กระบวนการตามกฎหมายความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*.

สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้. (2558). *การประเมินสถานการณ์ของผู้ชายและเยาวชนชายในพื้นที่ขัดแย้งชายแดนใต้ของประเทศไทย. ปีถัดมา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี*.

สมพร หลิมเจริญ. (2552). *การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2. ปรินิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.

Bonwell, C.C., & Eison, J. A. (1991). *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. 1991 ASHE-ERIC Higher Education Reports. ERIC Clearinghouse on Higher Education, The George Washington University, One Dupont Circle, Suite 630, Washington, DC 20036-1183.

